ISSN 0131-775X

Економіка України

науковий журнал

4/2015

П Е Р Е Д П Л А Т А – 2 0 1 5

ДО УВАГИ

ПЕРЕДПЛАТНИКІВ І ЧИТАЧІВ

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ НА ЖУРНАЛ

«ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ»

Вартість поточної передплати у І півріччі 2015 р. становить:

на 1 місяць – 36 грн. 85 коп.
на 3 місяці – 110 грн. 55 коп.
на 6 місяців – 221 грн. 10 коп.

У “Каталозі видань України” (стор. 124)
індекс українського видання – 74158
індекс російського видання – 74159

Оформити передплату на журнал
«Економіка України»
Ви можете у будь-якому відділенні
поштового зв’язку України

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
МІНІСТЕРСТВА ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ І ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ,
МІНІСТЕРСТВА ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Економіка України

4 (641)
КВІТЕНЬ
2015
Видається з вересня 1958 р.
Виходить щомісяця

ЗМІСТ

Стор.

До 70-річчя АКАДЕМІКА НАН УКРАЇНИ В. М. ГЕЙЦЯ

Усе життя — на вівтар науки 4

ГЕЄЦЬ В. М. — До питання застосування підходів “плану Маршалла” для України 6
ШАРОВ О. М. — Уроки та перспективи “плану Маршалла” для України 12
КІСТЕРСЬКИЙ Л. Л. — Формування сучасної Європи: стримування та розвиток 19
ДАНИЛЕНКО А. І. — Посилення державних підойм ефективного використання фінансових ресурсів 28
БОГДАН Т. П. — Основні принципи формування і спрямування міжнародної фінансової допомоги для України 36
НИКИФОРУК О. І., ЧМИРЬОВА Л. Ю., ФЕДЯЙ Н. О. — Перспективи фінансування транспортних проектів у рамках міжнародної фінансової допомоги 45
ДЯЧУК О. А., ПОДОЛЕЦЬ Р. З., СЕРЕБРЕННІКОВ Б. С., ЧЕПЕЛЄВ М. Г. — Політика енергоефективності в Україні: Veritas Momentum 58
ДЕЙНЕКО Л. В., ЯКУБОВСЬКИЙ М. М., ШОВКУН І. А., ЗАВГОРОДНЯ М. Ю. — Ключові аспекти “плану Маршалла” для України у промисловій сфері 70
МОЛДАВАН Л. В., ШУБРАВСЬКА О. В. — Інвестиційні пріоритети у сфері розвитку агропромислового виробництва України та механізми їх реалізації 78
БОРОДІНА О. М., ПРОКОПА І. В. — Подолання структурних деформацій в аграрному секторі України: інституціалізація і модернізація малотоварного сільськогосподарського виробництва 88

КИЇВ 2015

УДК 330 (477) (05)

Засновники: **Міністерство економічного розвитку і торгівлі України,**
Міністерство фінансів України,
Національна академія наук України

Головний редактор: ГЕЄЦЬ В.М.
Заступник головного редактора: КОРНІЄНКО І.В.
Редакційна колегія: БИСТРЯКОВ І.К., БОРОДІНА О.М., БУДКІН В.С., ГНИБІДЕНКО І.Ф., ГРІНБЕРГ Р.С., ГРИЦЕНКО А.А., ДАНИЛЕНКО А.І., ЕРВЕ Ж.-Ж., ЄФИМЕНКО Т.І., ЗВЄРЯКОВ М.І., ЗИМОВЕЦЬ В.В., КОЛОДКО Гж.В., КРЕДІСОВ А.І., КУДРЯШОВ В.П., ЛІБАНОВА Е.М., МАЗАРАКІ А.А., МАКСЮТА А.А., МАНЦУРОВ І.Г., МОЛДАВАН Л.В., МЯРКОВСЬКИЙ А.І., НІКІТЕНКО П.Г., НИЖНИК О.М., ОСАУЛЕНКО О.Г., ПАВЛЕНКО А.Ф., ПАНЧЕНКО Є.Г., ПАПАВА В.Г., ПАРНЮК В.О., РИБАК С.О., СІДЕНКО В.Р., СТАТТЄВ С., ТАРАСЕВИЧ В.М., ЧЕРНЯК О.І., ШРЕТТЛЬ В., ЯКУБОВСЬКИЙ М.М.

Коректор *Г.І. Пасєка*

Комп'ютерна верстка *В.І. Загорний*

Адреса редакції: 01015, Київ-15, вул. Московська, 37/2.
Реєстраційне свідоцтво КВ № 1027 від 26 жовтня 1994 р.
Телефони: заст. головного редактора 280-52-75,
директора 280-32-71,
завідуючого редакцією 280-31-10 (тел./факс),
http://www.economukraine.com.ua
e-mail: ecoua@mail.ru

Рекомендовано до друку редакційною колегією журналу
(протокол № 4 від 24 лютого 2015 р.)

Підписано до друку 03.04.15. Формат 70x108[1]/16. Папір офсетний. Офсетний друк. Ум. друк. арк. 8,4.
Ум. фарб. відб. 8,8. Облік. вид. арк. 11. Загальний тираж 606.

Віддруковано у ТОВ "Наш формат"
02105, Київ, пр. Миру, 7, к. 45.
Реєстраційне свідоцтво ДК № 4540 від 7 травня 2013 р.

При передруку посилання на журнал "Економіка України" обов'язкове.

ISSN 0131-775X
© ДП "Редакція журналу "Економіка України", 2015.

Л. Л. КІСТЕРСЬКИЙ,
професор, доктор економічних наук, директор

Інститут міжнародного ділового співробітництва
(Київ)

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ЄВРОПИ: СТРИМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК

Викладено парадигму системи європейської безпеки, витоки "плану Маршалла", роль Дж. Кеннана в обгрунтуванні зовнішньополітичного підходу Радянського Союзу та Росії до Європи. Проаналізовано інституціональні основи "плану Маршалла" та механізми співпраці країн на базі проектного управління з точки зору реформування економіки України. Запропоновано стратегію міжнародного співробітництва з урахуванням позитивного європейського досвіду та конкретні кроки щодо реорганізації системи державного управління України з метою узгодження національних пріоритетів із завданнями Угоди про асоціацію.

L. L. KISTERS'KYI,
Professor, Doctor of Econ. Sci., Director

Institute for International Business Development
(Kyiv)

FORMATION OF MODERN EUROPE: CONTAINMENT AND DEVELOPMENT

The paradigm of European security, the origins of the Marshall plan, and George Kennan's role in the justification of the external policy of the Soviet Union and Russia toward Europe are presented. The institutional foundations of the Marshall plan and the mechanisms of cooperation between countries on the basis of project management in view of economic reforms in Ukraine are analyzed. The strategy of international cooperation with regard for the positive European experience and specific steps to reorganize the system of governance in Ukraine with a view of aligning the national priorities with the objectives of the Association Agreement are proposed.

Витоки формування "плану Маршалла"

Уперше після закінчення Другої світової війни в Європі знову з'явилася реальна загроза безпеці всього континенту, яка була викликана застосуванням силових методів зміни існуючих кордонів сусідніх країн з боку Російської Федерації (РФ). Таким чином, РФ порушила один з головних принципів сучасної системи європейської безпеки – суверенітет країн у межах існуючих кордонів. Післявоєнна парадигма системи європейської безпеки в основному базувалася на двох головних факторах – **стримуванні** поширення комуністичної ідеології та **розвитку** повоєнної демократичної Європи.

У повоєнні роки ситуація на світових ринках вимагала, перш за все, реконструкції економічних і політичних систем європейських країн, які найбільше постраждали під час війни. Європа докладала величезних зусиль, щоб поновити зруйнований економічний потенціал. Дефіцит продовольчих товарів та інфляція деморалізували людей. Нестача вугілля, сталі та інших основних ресурсів призвела до подальшого зниження обсягів виробництва. З повоєнної розрухи на континенті виросла ще одна проблема: Західна Європа,

Кістерський Леонід Леонідович (Kisters'kyi Leonid Leonidovych) – e-mail: iibd@i.kiev.ua.

включаючи Великобританію, а також Східна Європа у спробах відшукати кошти для свого відновлення зробили значний поворот уліво. Комуністи та соціалісти процвітали майже в усіх країнах, що викликало занепокоєння США, які тоді переживали небувале економічне піднесення [1]. У 1945–1946 рр. надзвичайно продуктивним американським промисловості і сільському господарству належало 50% світового виробництва товарів і послуг, тому вони потребували нових ринків збуту. Накопичивши великі заощадження за час війни, американські громадяни були готові до споживання нових товарів.

Відбудова Європи відбувалася за ініціативи американського уряду за програмою, яка стала відомою у світі як "план Маршалла". Генерал Маршалл був держсекретарем, який відповідав від уряду США за реалізацію програми повоєнної відбудови Європи. Проте ініціював цю програму і зробив вирішальний внесок у її розробку визначний американський науковець-історик і дипломат Дж. Кеннан [2]. Уперше він привернув до себе увагу як спеціаліст із СРСР у зв'язку з телеграмою № 511 з 4500 слів, яку він надіслав до Держдепартаменту США, будучи радником-посланником американського посольства у Москві; послом на той час був відомий бізнесмен А. Гарріман, який пізніше очолив європейське бюро "плану Маршалла". Цей документ, підготовлений у лютому 1946 р., увійшов до світової історії дипломатії під назвою "довга телеграма". Після закінчення "плану Маршалла" у 1952 р. Кеннана призначили послом у Москві. Основні положення "довгої телеграми" являють собою перспективний аналіз зовнішньої політики сталінського Кремля, що, як свідчить практика, є надзвичайно актуальним для сучасної РФ.

Дж. Кеннан стверджував, що Кремль відкидає ідею дотримання та непорушності міжнародних договорів, а його дипломати неодмінно спробують обернути всі переговори й угоди собі на користь і навряд чи поважатимуть раніше укладені договори, якщо вважатимуть їх невигідними для себе. Подібний зовнішньополітичний підхід, на його думку, був зумовлений не стільки комуністичною ідеологією, скільки історичними традиціями російської політики щодо Європи. Дж. Кеннан попереджав про експансіоністські амбіції Кремля і зазначав, що радянська влада глуха до доказів розуму, але вельми сприйнятлива до сили. Не менш важливим був інший висновок – про те, що Кремль, скоріше за все, поверне назад, якщо на якомусь етапі стикнеться з потужним опором. Для протидії радянському експансіонізму, зазначав Дж. Кеннан, американська дипломатія повинна зайняти активну позицію в міжнародній політиці, взявши на себе "великодержавну" роль. Новаторські зовнішньополітичні ідеї Дж. Кеннана одразу ж стали впливовими. Його відкликали з Москви і призначили начальником управління Стратегічного планування Держдепартаменту США. Незабаром Дж. Кеннан виклав свою ідею "політики стримування", мета якої – зберігати мир і стабільність у всьому світі, послідовно протидіючи росіянам у будь-якому місці, де з'являтимуться ознаки їх підступності.

Поступово концепція "стримування" перетворилася на один з основоположних напрямів американського зовнішньополітичного курсу. Однак її практичне втілення дуже скоро почало викликати у Дж. Кеннана тривогу. Він вважав, що здійснюється вона нереалістично: на шкоду політичним механізмам приділяється занадто велика увага "стримуванню" військовими засобами, крім того, його масштаби нічим не обмежуються, охоплюючи всі регіони світу. Тож дипломат віддав перевагу вибірковому підходу, пов'язаному з визначенням зон, найбільш важливих з точки зору інтересів США. Крім того, Дж. Кеннан вважав, що могутність Заходу слугує достатнім стримуючим фактором для уникнення військових конфліктів. Пізніше, у віці майже 100 років, Дж. Кеннан писав, що всі знають, як розпочати війну, але ніхто не знає, як з неї вийти і до чого вона призведе. Ще за життя його вважали автором доктрини, яку було покладено в основу повоєнної зовнішньополітичної та економічної політики Заходу. У світі не так багато особистостей, чиї ідеї та напрацювання мали вирішальний вплив на формування сучасного світового правопорядку. Лауреат Нобелівської премії миру Г. Кіссінджер якось зауважив, що Кеннан – один з небагатьох дипломатів сучасної історії, який заслуговує називатись автором дипломатичної доктрини своєї епохи.

У березні 1947 р. було проголошено Доктрину Трумена, яка заклала основи масованої програми американської допомоги повоєнній Європі і запропонувала шляхи для її виконання. Її розробкою займалася спеціально створена Група політичного планування під керівництвом Дж. Кеннана з метою відновлення економіки Західної Європи, що було необхідним як з економічних, так і з політичних причин. Ще в 1944–1945 рр. провідні корпорації США попереджали: якщо Америка хоче уникнути тяжкої повоєнної депресії, їй необхідно збільшити обсяги свого експорту до нечуваного на той час показника – 10 млрд. дол. Більшість експорту йшла до Європи, але для того, щоб розрахуватися за імпорт із США, її збанкрутілі в результаті війни країни повинні мати долари, які вони могли отримати, або виробляючи ті товари, в імпорті яких були б заінтересовані Сполучені Штати Америки, або отримуючи кредити, надані ними ж. Інакше американський експортний ринок опинився б перед загрозою занепаду і повторення кризи 1929–1933 рр.

Провідні бізнесмени США бачили основну небезпеку не в можливій радянській агресії, а в економічному колапсі Західної Європи, що могло спрямувати весь регіон у бік соціалізму, паралізувати економіку США і бути загрозою для всієї світової економічної системи. З військової точки зору, Європа могла б собі дозволити володіти необхідною військовою силою для стримування Червоної Армії, але тільки маючи здорову економіку. Прогрес у Європі був неможливим без Німеччини, а відновлення Німеччини – без протистояння Радянському Союзу. Врахувавши це, в 1948 р. після майже року напружених дебатів Конгрес Сполучених Штатів ухвалив пропозицію генерала Маршалла і прийняв Акт про економічне співробітництво (Economic Cooperation Act) – законодавчу основу "плану Маршалла". Відповідно до нього, до 1952 р. 16 європейських країн отримали близько 13 млрд. дол. у вигляді економічної та технічної допомоги [3].

Нині цифра допомоги згідно з "планом Маршалла" не здається значною, але в окремі роки його виконання вона дорівнювала майже 10% федерального бюджету США, або 2% валового національного продукту. Якби американці захотіли повторити "план Маршалла", нині його еквівалент становив би близько 220 млрд. дол.

"План Маршалла" став найбільшим успіхом американської дипломатії в повоєнні роки. Він досяг успіху щодо відновлення економічного зростання Західної Європи, стабілізації її демократичної політики та стримування впливу Радянського Союзу. Також ним був закладений фундамент для розвитку трансатлантичного співробітництва в економічній і політичній сферах, яке діє та поширюється і нині. План довів ефективність значних переміщень капіталу від сильніших до слабших економічних структур заради їх спільної вигоди. Вже на початку 1950 р. інфляцію в більшості країн-учасниць було зупинено, а обсяги внутрішньоєвропейської та зовнішньої торгівлі серйозно перевищували показники, очікувані на початку виконання "плану Маршалла". За чотири роки його реалізації валовий національний продукт західноєвропейських країн зріс більше ніж на 32%: зі 120 млрд. дол. до 159 млрд. дол.; сільськогосподарське виробництво перевищило довоєнний рівень на 11%, а промислове виробництво – на 40%. Починаючи з 1952 р. економіка Західної Європи ввійшла в період небаченого піднесення, яке тривало понад 20 років.

Інституційні основи "плану Маршалла"

Одне з найбільших досягнень "плану Маршалла" – інтеграція економік Західної Європи. Американські лідери хотіли відновити Європу за принципами американського неокапіталізму, що означало поєднання капіталізму з вільною торгівлею (а не з контролем з боку держави) та силами вільного ринку. Але такий порядок вимагав тісного співробітництва на всіх рівнях – починаючи з виробників та власників капіталу і закінчуючи урядами. Цей підхід було названо "корпоратизмом". Таким чином, "план Маршалла" заклав основи інтегрованого європейського ринку, який зміг поглинути потужність Німеччини, стимулювати продуктивність, підняти рівень життя, знизити ціни, зміцнити базу для безпеки і відновлення континенту.

"План Маршалла" був, по суті, спільним започаткуванням. Протягом перших двох років в основних європейських країнах з внутрішніх джерел здійснювалося 80–90% капітало-

вкладень. Аналізуючи ці цифри, можна зауважити, що американська допомога була незначною в кількісному вираженні, до того ж вона істотно знизилася після 1949 р., але на практиці зусилля європейців і американців були спільними. Як пізніше вказував керівник Адміністрації з економічного співробітництва П. Хоффман, "план Маршалла" став тим критичним елементом підтримки, якого не вистачало, щоб активізувати самодопомогу європейських країн. Допомога за "планом Маршалла" сприяла імпорту базових товарів, стимулювала інвестиції та допомагала зупинити інфляцію. Все це, у свою чергу, сприяло зростанню виробництва, поліпшенню умов торгівлі і зрештою привело до найдовшого в історії сучасної Європи періоду соціального миру та процвітання [4].

Для управління процесом виконання "плану Маршалла" Конгрес США створив Адміністрацію з економічного співробітництва – АЕС (Economic Cooperation Administration), яка мала адміністратора у Вашингтоні, спеціального представника в Парижі та місцеві місії в усіх країнах – учасницях "плану Маршалла". АЕС повністю контролювала поточну діяльність, а питання формування політики вирішувала спільно з Державним департаментом США. Делегування таких повноважень АЕС грунтувалось на переконанні Вашингтона в тому, що вирішення проблеми відтворення Європи вимагало певної бізнесової кмітливості, якої не мали і не могли мати співробітники Держдепартаменту США. Згідно з цим принципом, президент Г. Трумен призначив П. Хоффмана, президента автомобільної компанії "Студебекер", адміністратором АЕС у Вашингтоні, а А. Харрімана, відомого в бізнесових і банкірських колах, – спеціальним представником у Парижі. Хоффман і Харріман залучили до роботи в АЕС провідних представників академічних і бізнесових кіл. Майже всі головні позиції зайняли випускники відомих коледжів та університетів. Видатні бізнесмени отримали ключові позиції в адміністраціях у Вашингтоні та Парижі й очолили місії АЕС у країнах-учасницях. Також активну участь у роботі АЕС брали представники професійних спілок та асоціацій. Таким чином, АЕС опинилась у центрі розгалуженої мережі співробітництва політиків і представників приватного сектору, чия кваліфікація дозволила зробити програму відновлення ефективною.

Фактично кожний елемент "плану Маршалла" базувався на необхідності співробітництва європейців та американців як партнерів у справі відродження Європи. Ця співпраця не обмежувалася рівнем політичних лідерів і керівників урядів. Ефективність плану полягала також у тому, що разом із співробітництвом на високому рівні було організовано транс'європейське і трансатлантичне співробітництво лідерів приватного бізнесу, професійних спілок і науки [5]. Таке співробітництво не тільки зробило можливим виконання програми відновлення Європи, воно також допомогло "продати" "план Маршалла" в Америці, де спільними зусиллями бізнесових, наукових і громадських об'єднань вдалося переконати рядових американців у необхідності допомогти Європі та отримати підтримку Конгресу.

За "планом Маршалла" було розроблено механізми співробітництва різних організацій, які створювали умови для успіху приватного підприємництва, їх можна використовувати і сьогодні, тому що вони довели свою ефективність. АЕС, яка мала міжурядовий характер, фактично функціонувала як напівприватне агентство, де працювали найкращі професіонали, у тому числі з приватних бізнесових кіл. Саме так побудовано й Організацію європейського економічного співробітництва (ОЄЕС), яку пізніше було трансформовано в Організацію економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). ОЕСР, формально будучи утворенням урядів країн – учасниць "плану Маршалла", працювала фактично як денаціоналізоване агентство, оскільки її очолювали професійні міжнародні службовці, які володіли необхідною незалежністю від урядів. Аналогічну концепцію було покладено в основу організації Європейського платіжного союзу, а також Європейського об'єднання вугілля і сталі, що американські та європейські лідери розглядали як наднаціональний механізм інтеграції та регулювання конкуренції в Західній Європі. Ці організації не тільки були результатом діяльності "плану Маршалла", а й стали прикладом дійового міжнародного управління, здатного гармонізувати розбіжності окремих країн і давати практичний ефект.

Кожна країна-учасниця створила у своєму уряді Агентство з національного відтворення; багато з них, як і центральна комісія у Парижі, до своєї діяльності активно залучали приватний сектор, профспілки, асоціації фермерів і неурядові організації. Ці бізнесові групи встановили контакти з місіями АЕС у країнах-учасницях та з ОЄЕС. Таким чином, американським та європейським лідерам вдалося створити могутній альянс приватних груп та організацій для досягнення економічного процвітання, що було основою "плану Маршалла".

У 1948 р. АЕС розпочала програму технічної допомоги з метою підвищення ефективності європейської промисловості. Для цього було розроблено ряд проектів технічної допомоги, інженерних проектів та економічних досліджень, які здійснювалися за допомогою американських експертів. З технічних співробітників і менеджерів було організовано "команди продуктивності", які у США навчалися методів сільськогосподарського та промислового виробництва. До середини 1951 р. АЕС витратила майже 30 млн. дол. на різні проекти технічної допомоги. Європейці співробітничали із США і зробили свій внесок у ці проекти. Вони організували національні ради продуктивності і працювали через ОЄЕС над запуском внутрішньоєвропейської програми технічної допомоги, в межах якої лідери руху профспілок, менеджери та підприємці обмінювалися технічною та виробничою інформацією. Результати цього поширення знань важко оцінити кількісними показниками, але ні в АЕС, ні у країн-учасниць не виникало сумнівів, що технічна допомога зробила значний внесок у відновлення Західної Європи. Отже, програма такої допомоги запропонувала американське технологічне, інженерне, виробниче та маркетингове ноу-хау як основу відновлення європейської економіки.

Ще одним продуктивним елементом "плану Маршалла" була "толерантність" з боку донорів. Безперечно, "план Маршалла" був побудований таким чином, щоб не залишити місця для лівих політичних партій чи комуністично орієнтованих професійних спілок. Механізм "плану Маршалла" розроблявся, перш за все, для країн Центральної та Західної Європи, а також для демократичних або антикомуністичних політичних сил. Але, застосовуючи такі обмеження, американцям усе-таки вдалося налагодити ефективне співробітництво з європейськими країнами й уникнути диктування їм умов надання допомоги.

Коли, незважаючи на тиск, Великобританія не погодилась інтегруватися в єдину західноєвропейську економіку, американці відступили. Також вони не посилювали тиск, коли Франція, Німеччина та Італія відмовилися ліквідувати картелі, проводити прогресивні соціальні реформи чи впроваджувати у себе деякі рішення АЕС. Незважаючи на те, що все це здавалось американським лідерам дуже важливим для розбудови нового економічного порядку в Європі, вони прямо не втручались у справи окремих країн, оскільки розуміли, що це може зруйнувати дух співробітництва, побудований "планом Маршалла", та колективні зусилля, спрямовані на досягнення таких важливих цілей, як лібералізація європейської торгівлі, конвертованість європейських валют, інтеграція ринків, розбудова наднаціональних інститутів, стримування франко-німецьких суперечностей і створення на континенті балансу сил для ослаблення впливу Радянського Союзу. Можна стверджувати, що політика США досягла успіху насамперед завдяки тому, що країни, які брали участь у реалізації "плану Маршалла", зберегли в його межах значну частину своєї автономії. І хоча план був американською ініціативою, його реалізація базувалася на принципах самодопомоги європейських країн. Такі принципи розвивались і в подальшому, коли ці країни почали розробляти власні інтеграційні плани і програми [6].

Одним з найзначніших досягнень повоєнного часу, більшість яких було здобуто завдяки "плану Маршалла", є інтеграція економік Західної Європи. Архітектори "плану Маршалла" розуміли переваги економічної інтеграції, тому робили все можливе для її реалізації. Стратегічним обгрунтуванням їхньої політики стало переконання в тому, що інтегрований економічний порядок, особливо такий, за допомогою якого керують центральні органи, сприятиме спрямуванню відновленої могутності Федеративної Республіки Німеч-

чини до конструктивних сфер. Економічна інтеграція зможе узгодити відновлення Німеччини з факторами безпеки її європейських сусідів, створюючи, таким чином, на заході континенту потужний союз, здатний стримувати поширення впливу Радянського Союзу. Економічні основи цієї політики випливали здебільшого з внутрішнього досвіду США, де внутрішня економіка була інтегрована з ринковими силами, а федеральні урядові органи допомагали структурувати економіку так, щоб отримувати максимальні вигоди від спеціалізації та оптимального використання ресурсів.

У 1947–1948 рр. офіційні особи США прагнули створити регіональний орган, який би представляв усю Європу. Країни – учасниці "плану Маршалла" виконали цю вимогу, утворивши ОЄЕС із штаб-квартирою в Парижі. Америка доклала багато зусиль для того, щоб залишити міжнародну торгівлю максимально вільною. Разом з 22 іншими державами вона уклала Генеральну угоду про тарифи і торгівлю (ГАТТ). Країни-учасниці зобов'язалися дотримуватися принципу найбільшого сприяння, майже знищивши всі встановлені своїми урядами тарифи і торговельні обмеження, сформувавши, таким чином, основу спільного ринку. Отже, саме "план Маршалла" вивів Європу на шлях від автаркії 1930-х років до спільного ринку 1960-х. І хоча виникнення "плану Маршалла" прямо пов'язане з певними історичними умовами, він продовжує існувати як важливий символ ефективного міжнародного співробітництва.

Стратегія міжнародної допомоги Україні

Більше ніж через півстоліття після розробки "плану Маршалла" в Європі знову склались умови для використання його принципів і підходів для надання технічної та фінансової допомоги країнам з перехідними економіками, що утворилися на території Центральної та Східної Європи [7]. Деякі з них, такі як Польща, Чехія, Словенія, успішно здійснюють ринкові реформи та швидко інтегруються в європейські та світові структури. І не останню роль у цьому відіграла технічна допомога, яка була ефективно використана для відновлення та розбудови їх економік. Але в більшості країн Східної Європи, в тому числі і в Україні, іноземна допомога поки що не дала очікуваного економічного ефекту. Тому нині ідеї "плану Маршалла" не втратили свого практичного значення і можуть бути використані для розробки нової стратегії допомоги країнам з перехідними економіками.

Ще в жовтні 1995 р. президент Світового банку Дж. Вулфенсон виокремив декілька пріоритетів у співпраці з новими суверенними державами. Особливий наголос він зробив на тому, що всі компоненти співпраці Світового банку з новими незалежними державами повинні застосовуватися системно, щоб забезпечити впровадження успішної програми розвитку країн-реципієнтів [8]. Але не все залежить від Світового банку.

В Україні поки що немає чіткої та добре продуманої стратегії розвитку, в межах якої могли б ефективно здійснюватися технічна допомога та використовуватися кредити міжнародних фінансових організацій (МФО). За відсутності згаданої стратегії ці кредити мають лише локальний ефект, незважаючи на те, що, наприклад, Світовий банк уже профінансував в Україні кілька системних проектів для прискорення ринкових перетворень. Мета подібних кредитів – дати поштовх ринковим змінам у ключових галузях, забезпечивши створення нового законодавства та в цілому сприятливого економічного середовища. Однак ефективність цих кредитів, які повертаються із загальнодержавного бюджету, є невисокою. В даному випадку ситуацію на краще має змінювати українська сторона, оскільки саме вона відповідає за створення сприятливого клімату, принаймні, для ефективного використання кредитів. Збільшення обсягів кредитування дуже бажане, але не треба забувати, що міжнародні кредити ні за обсягами, ні за цілями не можуть мати вирішального впливу, вони лише доповнюють власні зусилля держави.

Технічна допомога, що надається Україні західними країнами, відіграє важливу роль у перенесенні ринкових ідей. Але якби її українські отримувачі були краще підготовлені та могли з більшою користю для себе використовувати цінні знання, то позитивний ефект

від донорської допомоги економіці країни був би вищим. Проте самі донори теж можуть підвищити ефективність своєї діяльності в Україні [9]. Для успішного здійснення нової стратегії надання технічної допомоги і розподілу фінансових та інвестиційних потоків необхідно створити Агентство (міністерство) з міжнародного співробітництва та розвитку, відокремити його від інших урядових структур зі спеціальним статусом і залучити до його роботи провідних економістів-міжнародників, представників академічних і бізнесових кіл [10].

Розглянуті фактори є взаємозв'язаними та взаємозалежними елементами, які вже втілені в "плані Маршалла" і мають стати складовими нового комплексного підходу до надання технічної допомоги країнам з перехідними економіками, таким, наприклад, як Україна. Саме початок реалізації цього підходу – Комплексної стратегії розвитку – і проголосив президент Світового банку Дж. Вулфенсон ще у 1999 р. В її основу покладено такі принципи:

1. Розв'язання структурних і соціальних проблем є не менш важливим, ніж стабілізація економіки та зміцнення фінансової бази.

2. Уряди, громадські організації, приватні компанії та міжнародні донори спільними зусиллями повинні розробляти і впроваджувати стратегії розвитку.

3. Країни, а не донори, повинні самостійно визначати цілі, строки та плани виконання програм розвитку.

4. Ці програми зобов'язані враховувати довгострокову перспективу і базуватися на стратегії, що має бути розроблена в ході дискусій, спрямованих на досягнення національної згоди.

Важливими складовими даної стратегії в кожній країні повинні бути:

а) уряд, члени якого мають відповідні освіту і підготовку, а також отримують достатню фінансову винагороду;

б) чітке стабільне законодавство та прозора регуляторна система; безжалісна боротьба з корупцією, ефективна правова та судова система;

в) загальнодоступна система соціального забезпечення.

Для успішного розвитку країн з перехідними економіками передбачається розробити всебічну програму дій на *середньостроковий і довгостроковий періоди*. Така програма має поєднати пріоритети ефективної економічної та соціальної політики та інші аспекти, які впливають на гармонійний розвиток країни [11]. Слід зазначити, що ця стратегія, яка має надавати більш ефективну допомогу з метою розвитку, побудована практично на принципах, які лежали в основі "плану Маршалла" ще в середині XX ст.

Реалізація єдиної стратегії надання технічної допомоги Україні, де будуть використані принципи "плану Маршалла", дозволить стимулювати інтеграцію до європейських і світових структур, а також створити ефективну колективну протидію нинішній владі у Кремлі.

Висновки

Уряд України потребує інституційної реорганізації, щоб здійснити практичну реалізацію пріоритетів Стратегії-2020. Зокрема, функції Секретаріату Кабінету Міністрів (СКМ) бажано реорганізувати з метою забезпечення якісної підтримки планування, координації та моніторингу Стратегії-2020. Як альтернативу можна створити окремий координаційний підрозділ для здійснення стратегії. Він може перебувати в безпосередньому підпорядкуванні прем'єр-міністра і мати великі повноваження, висококваліфікований і мотивований персонал, координувати, на кшталт "плану Маршалла", здійснення національних реформ в уряді і забезпечувати тісну співпрацю з подібним підрозділом, який здійснює координацію виконання зобов'язань Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Основні завдання такого блоку – розвиток Інтегрованої системи політичного планування, а також встановлення процедур і правил реалізації та моніторингу Стратегії-2020 в уряді.

Державним установам необхідно приділяти більше уваги розвитку свого потенціалу для розробки політики та багаторічного бюджетного планування.

Зовнішня технічна допомога повинна стати сполучною ланкою між національними реформами та реалізацією Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Для ефективної підтримки реалізації Стратегії-2020 та Угоди про асоціацію між Україною та ЄС технічна допомога може бути важливим сприятливим інструментом усієї Інтегрованої системи політичного планування, а також відповідних процедур її реалізації та моніторингу, включаючи підтримку розвитку як потенціалу центрального державного органу для управління політикою національних реформ, так і можливостей відповідних структурних підрозділів у міністерствах для здійснення координації політики реалізації Стратегії-2020.

Уряд, громадські організації, приватні компанії та міжнародні донори спільними зусиллями повинні розробляти і впроваджувати стратегії розвитку, проте країна, а не донори, має самостійно визначати цілі, строки, плани виконання програм розвитку. Нам потрібно докорінно реформувати державну службу і систему державного управління для реалізації Стратегії-2020, яка б узгоджувала національні реформи із завданнями реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Як показує досвід Польщі та інших нових членів ЄС, реалізація цих ідей успішно втілювалася напівавтономними високопрофесійними структурами на основі проектного управління.

Один з головних принципів "плану Маршалла" – активізація самодопомоги країни, мобілізація її внутрішніх ресурсів. Тож за рахунок "плану Маршалла" здійснювалося лише 10–20% інвестування, а решта – це внутрішні ресурси. Таким чином, без ліквідації оффшорних схем і непрозорої системи держзамовлень нам буде важко переконати партнерів у наданні Україні допомоги за "планом Маршалла".

Найголовніше завдання – переконати уряди ЄС і США в доцільності організації "плану Маршалла" для України, як свого часу зробили керівники США для стримування поширення комуністичної ідеології та відновлення Європи після Другої світової війни. Просування "плану Маршалла" через Конгрес США зайняло рік. Наші аргументи такі: швидкі та ефективні економічні реформи перетворять Україну на важливого партнера і перспективний ринок; економічно розвинута Україна за ефективної підтримки світового співтовариства стане важливим елементом стримування експансіоністських тенденцій теперішньої влади РФ.

Список використаної літератури

1. For European recovery: The fiftieth anniversary of the Marshall plan [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lcweb.loc.gov/exhibits/marshall/.

2. The Marshall plan: a retrospective ; [edited by S. Hoffman and C. Maier]. – Boulder : Westview Press, 1984. – 143 p.

3. *Hogan M.J.* The Marshall plan. America, Britain and the reconstruction of Western Europe, 1947–1952. – New York : Cambridge University Press, 1989. – 500 p.

4. *Кістерський Л., Бурляй Г., Липова Т.* "План Маршалла" для України // Стратегічна панорама. – 2000. – № 3-4.

5. *Kistersky L.* Regional policy of Ukraine after regaining sovereignty / Innovation-education-regional development. – Nowy Sacz, Poland, 1998. – P. 302–310.

6. *Кістерський Л.Л.* Економічна безпека України // Наука і оборона. – 1999. – № 2.

7. *Kistersky L.* New dimensions of the international security system after the cold war. – New York : Stanford University, 1996. – 38 p.

8. *Вулфенсон Дж.* Коалиция во имя перемен. Обращение к Совету управляющих Всемирного банка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.worldbank.org/.

9. *Kistersky L., Prigmore K., Sics U., Prigmor B., Lypova T.* Donor development resources – aid programming and implementation guide. – K. : Kyiv University, 2012. – 141 p.

10. *Kistersky L.* Aid effectiveness management for economic reforms in Ukraine // Науковий вісник Національної Академії статистики, обліку та аудиту. – 2014. – № 1. – С. 37–43.

11. *Кистерский Л.* Путь в Европу: дорожная карта Библии. – Еженедельник “2000”. – 2013. – 4 сентября.

References

1. For European recovery: The fiftieth anniversary of the Marshall plan, available at: http://lcweb.loc.gov/exhibits/marshall/.

2. The Marshall Plan: A Retrospective, edited by S. Hoffman and Ch. Maier. Boulder, Westview Press, 1984.

3. Hogan M.J. *The Marshall Plan. America, Britain and the Reconstruction of Western Europe, 1947–1952.* New York, Cambridge Univ. Press, 1989.

4. Kistersky L., Burlyai G., Lypova T. *“Plan Marshalla” dlya Ukrainy* [“The Marshall plan” for Ukraine]. *Strategichna Panorama. – Strategic Panorama*, 2000, No. 3-4 [in Ukrainian].

5. Kistersky L. Regional policy of Ukraine after regaining sovereignty, in: *Innovation-Education-Regional Development*. Nowy Sacz, Poland, 1998, pp. 302–310.

6. Kistersky L.L. *Ekonomichna bezpeka Ukrainy* [Ukraine’s economic safety]. *Nauka i Oborona – Sci. and Defense*, 1999, No. 2 [in Ukrainian].

7. Kistersky L. New Dimensions of the International Security System After the Cold War. New York, Stanford Univ., 1996.

8. Wolfensohn J. *Koalitsiya vo imya peremen. Obrashchenie k Sovetu Upravlyayushchikh Vsemirnogo banka* [Coalition for the sake of changes. Appeal to the Council of managers of the World bank], available at: http://www.worldbank.org/ [in Russian].

9. Kistersky L., Prigmore K., Sics U., Prigmor B., Lypova T. Donor Development Resources – Aid Programming and Implementation Guide. Kyiv, Kyiv University, 2012.

10. Kistersky L. Aid effectiveness management for economic reforms in Ukraine. *Nauk. Visnyk Nats. Akad. Stat., Oblik., Aud. – Sci. Bull. of the Nat. Acad. of Statist., Account, and Audit*, 2014, No. 1, pp. 37–43.

11. Kistersky L. *Put’ v Evropu: dorozhnaya karta Biblii* [The way to Europe: the road map of the Bible]. *Ezhened. “2000” – Weekly “2000”*, Sept. 4, 2013 [in Russian].